

Jimmy van Rijt

Fontys Lerarenopleiding Nederlands, Sittard / Radboud Universiteit, Nijmegen

Contact: j.vanrijt@fontys.nl

j.vanrijt@let.ru.nl

Als je een hek groen verft, ís het uiteindelijk ook groen: de bepaling van gesteldheid op basis van het concept ‘predicatie’

1. Inleiding

In het talenonderwijs over de hele wereld speelt grammatica een grote rol: docenten vinden het overwegend belangrijk (Borg 2003) en er wordt veel tijd aan besteed (Gartland & Smolkin 2015). Maar hoewel grammaticaonderwijs ook in het Nederlandse taalgebied zo veel gegeven wordt, is het tegelijkertijd een van de grootste

uitdagingen voor docenten. Vaak worstelen ze zelf met de abstracte inhoud en overschatten ze hun eigen kennis (Sangster, Anderson & O'Hara 2013), wat weer tot gevolg heeft dat de bijbehorende didactiek veelal verstoken blijft van inzicht en in de plaats daarvan gedomineerd wordt door ezelsbruggetjes (Coppen 2009). Een van de grootste moeilijkheden in het grammaticaonderwijs in de Nederlandse context is 'de bepaling van gesteldheid'. In een blog schrijft de Taalprof (2006) daarover: "Er zijn veel grammaticale termen waarmee je mensen snel de stuipen op het lijf kunt jagen. Sommigen lopen al gillend weg bij het horen van de term naamwoordelijk gezegde, en zelfs de meest geharde grammaticatijgers kunnen bij de term voor-naamwoordelijk bijwoord een lichte huivering niet onderdrukken. Maar ze gaan allemaal voor de bijl bij de bepaling van gesteldheid".

Leerlingen vinden de bepaling van gesteldheid overwegend lastig te herkennen en docenten hebben vaak moeite met een adequate uitleg. Dat is deels te verklaren uit het feit dat Nederlandse grammatica's, zoals de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS) (Haeseryn et al. 1997), de grammatica van Van den Toorn (1984) of die van Klooster (2001) de bepaling van gesteldheid altijd in grofweg de volgende driedeling presenteren:

1. bepaling van gesteldheid tijdens de handeling (ook wel *predicatieve toevoeging* genoemd), met daarbij voorbeelden als *Hongerig kwam Tim binnen*;
2. bepaling van gesteldheid volgens de handeling, met daarbij voorbeelden als *Hij vindt Marianne aardig*;
3. bepaling van gesteldheid ten gevolge van de handeling (ook wel *resultatieve werkwoordbepaling* genoemd), met daarbij voorbeelden als *Jan verfdde het hekje groen¹*.

De ANS (1997: 1183) maakt hierbij terecht de opmerking dat de bepaling van gesteldheid een eenheid veronderstelt die er niet is – iets wat duidelijk wordt uit de drie hiervoor genoemde subtypen, die allemaal anders van aard zijn. Het is deze schijnbare eenheid die obstakels opwerpt voor een effectieve didactiek.

In diverse publicaties (Coppen 2010; Hulshof 2013; Fontich 2016; Van Rijt & Coppen, te verschijnen) wordt gesteld of gesuggereerd dat grammaticaonderwijs sterk zou kunnen verbeteren door een conceptuele benadering. Dat wil zeggen dat grammaticale termen beter begrepen én uitgelegd kunnen worden als niet de term zelf, maar in eerste instantie het achterliggende concept gedidactiseerd wordt. In het geval van de bepaling van gesteldheid is het dus zaak om te bepalen met welk achterliggend concept we eigenlijk te maken hebben, en dat is 'predicatie'. Tijdens de workshop zal ik, aan de hand van concrete werkvormen, laten zien hoe dit concept van meerwaarde kan zijn bij het doorgronden en didactiseren van de bepaling van gesteldheid. In de rest van deze tekst zal ik een meer theoretische aanvliegroude nemen.

2. Predicatie

‘Predicatie’ is een van de conceptuele hoekstenen van de moderne taalkunde (Van Eynde 2015) en volgens taalkundig experts zou het daarnaast een van de kernconcepten voor het grammaticaonderwijs in het secundair onderwijs moeten zijn (Van Rijt & Coppens, te verschijnen).

In alle talen ter wereld kun je van een onderwerp uitdrukken of het iets *is*, dan wel of het iets doet. In de basis is dat predicatie. Gaat het daarbij om *zijn*, dan spreken we van ‘zijn-predicatie’ of van ‘een naamwoordelijk gezegde’; gaat het om *doen* dan spreken we van ‘doe-predicatie’ of van ‘een werkwoordelijk gezegde’. In zinnen als *Ik ben blij* of *Astrid lacht hem uit* is dus sprake van respectievelijk ‘is-predicatie’ en ‘doe-predicatie’, en in de grammatica zeggen we dan dat de eerste zin een naamwoordelijk en de tweede zin een werkwoordelijk gezegde bevat. Het gezegde zou gezien kunnen worden als de basispredicatie van de zin.

Ook op andere niveaus in de zin kan een predicatief verband voorkomen. Zo kun je in plaats van *De jongen is blij* ook zeggen *De blijde jongen*, en dat is wederom een predicatief verband, maar dan binnen het zinsdeel. Ook wat in de traditionele zinsontleding bekend staat als de ‘bijvoeglijke bepaling’ is in de kern dus eigenlijk iets predicatiefs.

Tot slot is het ook nog mogelijk om predicaten op andere plaatsen in de zinsconstructie in te bedden. Soms gaat dat heel simpel door een los predicaat aan de zin toe te voegen: *Astrid lacht hem uit* kan op die manier bijvoorbeeld worden *Astrid lacht hem knipogend uit*, waarbij het naar alle waarschijnlijkheid Astrid is die knipoogt terwijl ze iemand uitlacht. Hier wordt dus een extra predicaat aan de zin toegevoegd door middel van een bepaling van gesteldheid van het eerste type, die ook wel eens een vrije predicatieve toevoeging genoemd wordt, omdat dit predicaat niet opgeroepen wordt door een ander element. In plaats daarvan kan het er redelijk vrij bij gezet worden. In sommige gevallen worden er ook op een minder vrijblijvende manier predicaten toegevoegd aan de zin. Zo kan het basispredicaat in de zin *Ik ben blij* ook als basis dienen voor een constructie waarin je wilt uitdrukken dat jij blij wordt door iemands toedoen. Je zou dan bijvoorbeeld kunnen zeggen: *Brenda maakt mij blij*. Wat gebeurt er dan? Het primaire predicaat in deze zin is natuurlijk het onderwerp, *Brenda*, dat een doe-predicatie aangaat met het gezegde, *maakt*. We gebruiken hier een bepaling van gesteldheid van het tweede type (een bepaling van gesteldheid volgens de handeling) om een tweede predicaat in te bouwen. Dat tweede predicaat is een noodzakelijke aanvulling bij *maken* (in taalkundige termen: het is een complement), dat op zichzelf ook weer bestaat uit een onderwerp en een predicaat. [*mij blij*] betekent eigenlijk *ik ben blij*, dat ons beginzinnetje was. Het enige verschil is dat het predicaat in het ene geval primair is, en in het andere geval meer ingebed en dus secundair. Bijgevolg heeft de

constructie dan ook geen koppelwerkwoord meer nodig. In *Ik ben blij* is dat wel het geval; in het ingebedde predicat zou dat leiden tot ongrammaticaliteit: **Brenda maakt mij is blij*. Merk ook op dat *ik* verandert in *mij* door die inbedding.

Ook het derde type bepaling van gesteldheid is een vorm van predicatie, maar dan een-
tje waarin het gevolg van een handeling wordt aangeduid door het predicat. In zinnen als *Jan verfde het hekje groen* is er sprake van een primair predicat, namelijk *Jan verfde*, en van een secundair predicat, [*het hekje groen*], waarbij ook hier geldt dat je dit secundaire predicat kunt herleiden tot het oorspronkelijke primaire predicat: [*het hekje groen*] = *het hekje is groen*.

De gelijkenis tussen de bepaling van gesteldheid en het naamwoordelijk deel is voor al deze typen bepalingen van gesteldheid dan ook evident.

Kortom: de bepaling van gesteldheid zou sterk kunnen profiteren van een meer conceptuele benadering, waarin predicatie een sleutelrol vervult. De kern van het inzicht daarbij is dat gezegdes, bijvoeglijke bepalingen en ook bepalingen van gesteldheid niets meer zijn dan uitingen van eenzelfde fenomeen. Als je een hek groen verft, is het uiteindelijk namelijk ook groen.

Referenties

- Borg, S. (2003). "Teacher Cognition in Grammar Teaching: A Literature Review". In: *Language Awareness*, 12 (2), p. 96-108.
- Coppen, P.A. (2009). 'Leren tasten in het duister'. [Inaugurele rede]. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Coppen, P.A. (2010). "Grammatica, waar gaat dat eigenlijk over?". In: S. Vanhooren & A. Mottart (red.). *Vierentwintigste conferentie Het Schoolvak Nederlands*. Gent: Academia Press, p. 174-182.
- Eynde, F. van (2015). *Predicative constructions. From the Fregean to a Montagovian Treatment*. California: CSLI publications.
- Fontich, X. (2016). "L1 Grammar Instruction and Writing: Metalinguistic Activity as a Teaching and Research Focus". In: *Language and Linguistics Compass*, 10 (5), p. 238-254.
- Gartland, L. & B. Smolkin (2015). "The histories and mysteries of grammar instruction". In: *The Reading Teacher*, 69 (4), p. 391-399.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
- Hulshof, H. (2013). 'Onderzoek naar taalkundeonderwijs: geloof en empirie'. In: T.

Janssen & T. van Strien (eds.). *Neerlandistiek in beeld*. Amsterdam: Stichting neerlandistiek VU, p. 263-272.

Klooster, W. (2001). *Grammatica van het hedendaags Nederlands. Een volledig overzicht*. Den Haag: SDU.

Rijt, J. van & P.A. Coppen (te verschijnen). “Bridging the Gap between Linguistic Theory and L1 Grammar Education. Experts’ views on the Conceptual Basis for Linguistics and Grammar Education”. Te verschijnen in *Language Awareness*.

Sangster, P., C. Anderson & P. O’Hara (2013). “Perceived and actual levels of knowledge about language amongst primary and secondary student teachers: do they know what they think they know?”. In: *Language Awareness*, 22 (4), p. 293-319.

Taalprof (2006). “Wie is er bang voor de bepaling van gesteldheid?”. [Blogpost, 13 november 2006]. Online raadpleegbaar op: <http://taalprof.blogspot.nl/2006/11/wie-is-er-bang-voor-de-bepaling-van.html>.

Toorn, M.C. van den (1984). *Nederlandse grammatica*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Noot

- ¹ Waarbij opgemerkt kan worden dat in de voorbeeldzinnnetjes van grammaticaboeken en methodes Nederlands maar heel weinig variatie voorkomt in het illustreren van de verschillende typen bepalingen van gesteldheid. In de voorbeeldzinnnetjes komen mensen verdacht vaak hongerig binnen en er worden ook vrijwel altijd hekjes groen geverfd.